

MÚLTIDÉZŐ BARANGOLÁS A VILÁG EGYIK LEGRÉGIBB KERESZTÉNY ORSZÁGÁBAN

A Kaukázus gyöngyszeme, Örményország (1.)

A Kaukázus hegyvonulata Európa és Ázsia határán húzódik. Déli része a „kövek országába”, Örményországba nyúlik. A főváros, Jereván rengeteg látnivalót kínál.

→ CSERMÁK JUDIT

A Nagy- és Kis-Kaukázus hegyei között sokféle, eltérő nyelvű, vallású, kultúrájú nép vert tanyát a történelem folyamán. Hódítók sora pusztította a törzseket, ugyanakkor a leigázók meghagyták kultúrájuk nyomát is. A Kaukázus több ezer méter magas hegyei között a legmagasabb „A hatalmas Elbrusz fehérrel/ kék ég alatt fonságosan...” – fogalmaz Puskin a Kaukázusi fogoly című elbeszélő költeményében az 5642 méter magas csúcsról. Itt érdemes megemlíteni a 19. századi orosz írók, költők Kaukázus-hoz fűződő érzelmeit. Jóllehet népük megszállóként volt jelen, irodalmuk jelesei romantikus hévvel, ragaszkodással írtak a táj szépségéről.

Nagy-Örményország emléke

Több évezredes, viharos, küzdelmekkel tele történetet mondhatnak magukénak az itt élő népek. A feszültségek ma is élnek. A Szovjetunió szétesésével elképesztő indulatok szabadultak fel. Ennek kiváló keresztmetszetét adja Svetlana Alekszijejics, belorusz Nobel-díjas író Elhordott múltjaink című megrázó könyve.

Örményország északi részén a Kis-Kaukázus húzódik, a valaha általuk birtokolt szent hegyük, az Ararát csúcsa ma Törökországból tekint át. A hegy az örmények történelmének jelentős szereplője. Úgy tartják, Noé bárkája ott feneklett meg, s fiának leszármazottját, Haikot tekintik ősatyjának országukat Haisztannak nevezve. Armeniaként először Dareiosz idején, perzsa ékírással rögzítették. Asszírok, görögök, perzsák, rómaiak, bizánciak, arabok, mongolok, törökök, oroszok voltak urai e tájnak. Örményország mai területe mintegy harmada Magyarországnak. Törökországgal, Azerbajdzsánnal szomszédos határai zártak. Az országban körülbelül hárommillióan élnek, szerteszóródva a világban ennél jóval többen. Az örmények szívesen emlegetik régi dicsőségüket, Nagy-Örményországot, amikor birodalmuk partjait három tenger mosta. Keserű szívvel gondolnak vissza sorsüldözöttségükre, különösen a 20. század eleji népirtásra, amelynek egyes becslések szerint Törökországban kétféle örmény esett áldozatul. A genocídium során a kulturális értékek nagy része is megsemmisült.

Magyar vonatkozások

Az ország fővárosa, Jereván dokumentumokkal igazoltan 2800 éve létező település. Hivatalosan a 12. főváros. Míg 1918-ban harmincezer lelket számlált, manapság körülbelül egymillióan lakják. Számomra itt a legnagyobb élményt a Matenadaran múzeum, kéziratgyűjtemény, kutatóhely jelentette. Az intézményben mintegy 450 ezer dokumentumot őriznek. Az épület előtt Meszrop Mastocnak – szerzetes, teológus, iskolaszervező, bibliafordító –, az örmény írás megteremtőjének szobra

Szárított gyümölcsök a jereváni piacon: szemet gyönyörködtető látvány az odalátogató turisták számára

látható, előtte tanítványa és életrajzírója, Korjun térdel. A megalkotott ABC az örménység és a kereszténység megtartásának eszközévé vált már az 5. századtól, betűi sajátosan számokat és imát is jelentenek. Az intézmény őrzi, gyűjti és számon tartja a világban fellelhető örmény dokumentumokat. Napjainkban a szíriai események nyomán Aleppóból és Damaszkuszából kaptak sok 11–12. századi kéziratot. A kiállításon sokáig elidőztem volna. A kézzel írott történeti, vallási, orvostudományi („tyúkszemtől kezdve szerelmi bánatig”), zenei munkák iniciáléi, szépen formált betűi, a régi térképek igazi élményt jelentettek. Magyar vonatkozás: az első örmény nyomdai betűkészletet Misztótfalusi Kis Miklós metszette az 1680-as évek tájékán Hollandiában. A velencei Lázár-szigeten élő örmény katolikus szerzetesek még a 20. század elején is használták.

Magyar nyelvű kézirattal ottani kutató idegenvezetőnk egytel találkozt: örmény betűkkel egy népdalt rögzítettek. Egy-két kuriózumot hadd említsek. Egy 28 kg-os szertartáskönyvet 1915-ben a török népirtás elől menekülve két darabban hozott át két asszony a határon. A legkisebb kézirat 19 gramm súlyú. Naleki Gergely Siralmak, gyötrelmek könyvét – Szív-ből jövő fohász Istenhez – sokan ma is párnán, a ház legelőkelőbb részén tartják. S végül: Mastoc imádságait, himnuszait is megőrizték az általa megalkotott írásjelek. A 8. században – egy magyar forrás idegenvezetőnk szerint azt írja, hogy – az örmény nők is tudtak írni. Pedig Európa ekkor még szinte analfabéta volt.

Népirtások múzeuma

A Kelet–Nyugat útvonalában fekvő várost többször feldúlták, házai leégtek, csak egy-két 19. századi épület maradt meg az újkori örmény irodalom megteremtője nevét viselő Abovjan főutcán. Többek között egy bank vörös tufából emelt épülete áll ott, amelynek földszinti felirata jelenleg a pizza világhatalmát hirdeti. A romboláshoz hozzájárult az 1988-as földrengés is, amelynek több tízezer áldozata volt. A városkép meghatározó eleme a Cascade, valamint az opera- és színház-épület. Az előbbi egy vízesést ábrázoló lépcsősor, amely előtt a tér s az emel-

kedő szintjei kortárs alkotások kiállítóhelyeiként szolgálnak. Meglepődve fedeztem fel a kolumbiai művésztől, Boterótól több kültéri szobrot is. Az ősi birodalom Urartu (Ararát) jelképe, a földbe fúródott nyílhegy is megjelenik.

Az opera épülete 1933-ban készült el, terve 1937-ben aranyérmert nyert Párizsban. A nép szülötte Hacsaturján, a híres zeneszerző, akinek számos ballett- és zenekari művét az örmény népi dallamvilág ihlette.

A Genocídium múzeum állít emléket a népirtások áldozatainak. Az örmény nép történelme során több pogromot szenvedett el. A sötétre hangolt múzeumi termekben fotókon, tudósításokon, számadatokon követhetjük nyomon ezeket. Egyes egyéni sorsok megrázó bemutatása a szörnyűségek hatására mutat rá. Ilyen például Komitasz – eredeti nevén Soghomon Soghomonian (1869–1935) – szerzetes története. Az ecsmiadzini teológián képezték s szentelték fel. Berlinben zenei tanulmányokat folytatott. Az örmény zenetörténet kiemelkedő egyénisége volt, népdalokat gyűjtött, zenét szerzett, kórusával külföldön is népszerűsítette hazája muzsikáját. 1915 áprilisában örmény értelmiségiekkel együtt táborba deportálták. Rögeszmés félelme, mások féltése elhatalmasodott rajta, összeroppant. Befolyásos emberek közbenjárására kiszabadult, ám élete utolsó húsz évét pszichiátriai intézetekben töltötte. Párizs mellett hunyta le örökre a szemét. A kiállítás megrázza az ember lelkét, a múzeum melletti emlékműnél sokan helyezik el az emlékezés virágait.

A magyarok építette híd

A város feletti hegyen magasodik az Örményország anyja szobor. A 30 méteres talapzaton álló 22 méter magas szobor kezében kardot tartva tekint a távolba, ahol a messzeségben az Ararát sejlik fel. A szobor előtti téren örök láng ég az elesettek emlékére „A neved ismeretlen, a tetted halhatatlan” felirattal. A háborúknak emléket állító harci eszközök is idézik a múltat. Mögöttük békésen pihen a vidámpark óriáskereke. Az örmények most sem mondhatják el, hogy béke van az Olajfák-hegyén. A Hegyi-Karabah miatti azeri–örmény konfliktus rendezetlen, jelenleg fegyverszünet van érvényben.

FOTÓK: CSERMÁK JUDIT

Magyar emlékmű is található a városban a második világháborúban elhunyt magyar katonák és a Magyarországon meghalt örmények tiszteletére. A Hrazdan folyón átívelő Győzelem hídját magyar és német hadifoglyok építették. A főtéren esténként zenélő szökőkút kápráztatja el fényjátékával az embereket.

Konyak és szárított gyümölcs

A világszerte híres örmény konyak gyára Jerevánban van. A hegyoldalon elhelyezkedő, hagyományos, színes tufából emelt épület kiállítással fogadja látogatóit. Pincealagútjaiban bemutatják a konyak-, helyesebben a brandykészítés történetét, folyamatát, a nevezetes látogatók, megajándékozottak fotóit, emlékeit. Annak idején annyi liternyi itókat ajándékoztak a magas szintű látogatóknak, ahány kilót nyomtak. Állítólag Jelcin elnök vizitálása után szűnt meg ez a gyakorlat. Churchillnek is örmény konyak volt a kedvenc itala. A bejárás végén egy kulturált terembe vezettek bennünket, ahol mindenki előtt az asztalon két pohárban brandy aranylott, kis tálkákban csokoládét kínáltak. Az immár francia kézben lévő gyár egy hároméves s egy tízéves termékét kóstolhattuk meg. A szakavatott ismertetés után nekem az utóbbi, az Akhtamar nevezetű vált „kedvencemmé”.

A jereváni nagypiac pultjain szemet gyönyörködtető látvány a szárított gyümölcsök kínálata. A különleges formában csomagolt finomságok csábítóak. A várost járva úgy láttam, a kisembereknek meg kell küzdeniük a talpon maradásért. Szerény házak, kicsiny boltok, szerelő műhelyek sorakoztak a szállodánk mellett is.

Jerevántól mindössze 20 kilométerre fekszik Garni városa. A mintegy 8000 lelket számláló település több mint 1000 évre tekint vissza. Az örmény királyok nyári szálláshelyeként szolgált néhány száz évig. Látványossága, a pogány Mithrász-szentély, egy meredély szélén helyezkedik el. Mellette római kori fürdő maradványaira bukkantak. Napjainkban a nagyvárosból kiköltöző középréteg vásárol itt telkeket, felújítandó házakat.

(folytatjuk)

→ **A Kelet–Nyugat útvonalában fekvő várost többször feldúlták, házai leégtek, csak egy-két 19. századi épület maradt meg az újkori örmény irodalom megteremtője nevét viselő Abovjan főutcán. Többek között egy bank vörös tufából emelt épülete áll ott, amelynek földszinti felirata jelenleg a pizza világhatalmát hirdeti.**

A Cascade-vízesést imitáló lépcsősor Jerevánban